

Gluren naar de natuur van achter een raam...

Recensie van

Willy Coolsaet, *Eenzaam in de kosmos, één met de kosmos*,
Kritiek, Gent, 1998.

Het uitdagende opzet van dit boekje is de huidige filosofische opvattingen over de natuur, zoals onder meer verwoord door Apostel, Kruithof, Vermeersch, Monod, Prigogine & Stengers en Toulmin, te confronteren met Kant, Feuerbach, Hegel, Nietzsche, Bergson, Boehm en, niet te vergeten, met het eindigheidsdenken van Merleau-Ponty, Coolsaets stokpaardje. Het is een interessante invalshoek, en we zijn benieuwd te vernemen wat de méérwaarde van het aanvaarden van de menselijke eindigheid kan zijn in tijden van ecologische crisis...

Laat ons eerst een aantal markante stellingen van Coolsaet overlopen.

Mét Boehm spreekt Coolsaet zich uit tegen het wetenschappelijke objectivisme. De kubus neemt gestalte door een gelukkig samenspel van waarnemen en denken. Einstein zit met zijn wiskundige formalismen al mijlenver van de leefwereldlijke observaties. Het had interessant geweest verder uit te diepen wat waar precies misging.

Coolsaet spreekt zich uit tegen religiositeit, ook de atheïstische die Apostel en Kruithof onder anderen verdedigen. Dit is coherent met zijn verzet tegen alle holismen.

De auteur belijdt zelf een uitgesproken antropocentrisme. Hij ziet de mens los van de natuur. Eerst stelt hij dat er een breuk en oppositie is tussen de mens en de rest van de kosmos (p 81), die zich weerspiegelt in een kloof tussen menswetenschappen en natuurwetenschappen (p 40). "De natuur is met mij, eerder dan ik met de natuur verwant" zegt hij (p 94). Daaruit concludeert Coolsaet dat de oorzaken van de ecologische problemen te zoeken zijn in de motieven achter het maatschappelijk bestel, het kapitalisme, dat deze problemen veroorzaakt (p 85). Het menselijke optreden is van een totaal andere categorie dan het natuurgebeuren, benadrukt Coolsaet (p 87). Hij verzet zich niet enkel tegen de invoeging van de mens in de natuur (p116), maar plaatst hem zelfs deels buiten de realiteit, want: "de mens totaal in de realiteit plaatsen, is een uiting van totalitair denken" (p 118). Ook als spreekbuis van Merleau-Ponty, mét diens begrip 'fait-valeur', of de menselijke zingeving van een anders zinloze wereld, vertolkt Coolsaet weer eens een radicale breuk tussen onze verhouding tot andere mensen (mét zin) enerzijds, en aan de andere kant de overige natuur (enkel als middel). "Natuurdingen zijn voor mij slechts waardevol, voor zover ik ze in mijn wereld kan opnemen" (p 97). Wat Coolsaet in de niet-mense-

lijke natuur niet gans onberoerd laat is het bijna-menselijke van hogere dieren die lijden en een norm pogen te realiseren. Om potentialiteiten voor huidig menselijk leven en toekomstig leven tout court die biodiversiteit en ecosystemen uitmaken, heeft Coolsaet geen oog. Coolsaet bezondigt zich zelfs aan het (zwak) antropische principe waar hij schrijft: 'De natuur is het geheel van voorwaarden die het menselijke leven mogelijk *moeten* maken' (p 92). Alsof de mens de zin en het eindpunt van de evolutie van het leven op aarde is.

Het kan ongetwijfeld als een spin-off van Coolsaets antropocentrisme beschouwd worden, dat hij enkele bekende eco-optimistische standpunten aankleeft: De mens is zo onbeduidend, dat hij de natuur toch niet kapot krijgt (p 91); Alleen als de huidige crisis met mensenhanden is veroorzaakt, kan men hopen op een verandering ten goede (p.88).

Samenvattend zien wij hier een pleidooi voor het aanvaarden van de *condition humaine*, die de mens buiten de natuur plaatst. En hier moeten ons dan enkele kritische bemerkingen en open vragen van het hart.

Waarom is de wereld die aan de mens voorafgaat onbestaand, of ten minste waardeloos (p23)? Is het evolutiegegeven te herleiden tot de mogelijkhedenvoorwaarden voor het ontstaan van de menselijke soort, de mens het absolute eindpunt (p 98)? Wat met de mogelijkhedenvoorwaarden voor verdere evolutie naar nog méér complexiteit/biodiversiteit, versus een terugval op een 'lager' stadium ?

Hoe representatief zijn Goldsmith, Capra en Misho Kushi (macrobiotiek), voor de huidige filosofische onderbou-

wing van het ecologisme? Ik denk dat anderen veel solider zijn, zoals A. Naess als meest bekende wijsgerige grondlegger van de Deep Ecology beweging, die enkel in voetnoot vermeld wordt (p 85). Niettegenstaande dat de Deep Ecology als een eerder radicale vorm van ecologisme kan beschouwd worden, brengt Coolsaet er nochtans begrip voor op, waar hij ze kenschetst als reactie op het moderne utilitaire mensbeeld. Wat heeft Coolsaet in te brengen tegen Naess' topnorm (Ecosofie T) 'zelfontplooiing van elk levend wezen' hadden wij graag vernomen?

Ook Coolsaets verabsolutering van de breuk tussen mens en (de rest van de) natuur roept bij ons talloze vragen op. Wij kunnen er in komen dat het "voor het (menselijke) individu wellicht onmogelijk is zichzelf als waardeloos op te vatten"(p94). Meer zelfs: Net als een vis niet anders dan 'vis-centrist' kan zijn, kunnen wij mensen niet anders dan antropocentrist zijn, althans in startpositie. Dat is ons perspectief, onze vertekening van de objectieve realiteit. Vraag is nu wat in het licht van de ecologische problematiek de vruchtbaarste wijze is, om met die onvermijdelijke vertekening om te gaan: ze verheerlijken, zoals Coolsaet doet, of er af en toe gedeeltelijk tegen in te gaan? Coolsaet betwist toch ook het belang van objectieve kennis niet (p 117)? De aarde schijnt ons in het middelpunt van het heelal te staan, maar we weten ondertussen dat het niet zo is. Is een objectievere kennis van de mens in de natuur of in het ecosysteem aarde, niet adequater voor het veilig stellen of vergroten van toekomstige mogelijkheden van het geheel, een beter leven voor mensen nu en in de toekomst inclusief? Is de voorgestelde remedie, de antropocentrische illusie als zouden wij mensen los van de natuur over ons

eigen lot kunnen beslissen, zo anders dan de houding van (de door Coolsaet op dit punt met de vinger gewezen) Apostel (p57), die een zin in de kosmos zoekt? Is het door Coolsaet verheerlijkte gluren naar de natuur, vanuit een raam of op teevee zo anders dan de door hemzelf (met reden) aangeklaagde terugtrekking uit de existentiële leefwereld, buiten de realiteit (p7)? Is dit onverholen antropocentrisme geen andere vorm van de zo door Coolsaet verketterde oneindigheidswaan? De mens is eindig, en moet zijn eindigheid leren aanvaarden, zegt Coolsaet met Merleau-Ponty. Juist, maar waarom weigert hij te aanvaarden dat ook de natuur, het ecosysteem aarde, eindig is, want ondanks een grote inertie, vol met risico's van terugval op lagere stadia van ont-plooiing, dus met minder mogelijkheden, in de eerste plaats voor mensen?

Als besluit nog even dit. In dit werkje worstelt Coolsaet vanuit een hoogst interessante invalshoek met dezelfde filosofisch interessante vragen als zijn 'opponenten': Waar komen we vandaan? Is de menselijke vrijheid een levensnoodzakelijke illusie, of werkelijkheid (p88)? Waar gaan we heen...? Het zijn stuk voor stuk vragen die geen eenduidig antwoord kunnen krijgen, maar waarover het debat zich opdringt. Wij zien Coolsaets boek als een goede opener tot zo'n debat, en onze kritiek is bedoeld als een bescheiden bijdrage. Wie aan een debat over deze grote vragen deelneemt stelt zich uiteraard kwetsbaar op. Moeten wij Apostel niet eerder bewonderen om zijn intellectuele moed, waar hij de zwakke kanten van zijn eigen gedurfde hypothesen uit de doeken doet en confronteert, eerder dan dit tegen hemzelf te gebruiken? Iedereen vertrekt immers onvermijdelijk uit zijn of haar onbewijsbare basisintuïties.

Zijn niet alle rationeel geargumenteerde gissingen in deze materie ten minste de kennismeming waard, welkom, want mogelijk verrijkend? Kunnen wij ons in tijden met grote ecologische, maatschappelijke en politieke problemen de luxe permitteren deze zomaar naast ons neer te leggen? Wij menen van niet. De energie die hier eens te meer aan de dag gelegd wordt om althans gedeeltelijke medestrijders in twijfel te trekken of te proberen te weerleggen, lijkt ons beter besteed aan het samen werken aan strategieën om adequaat om te springen met onze beperkte kennis en beperkte vrijheid van handelen in tijden van nood. Maatschappelijke en ecologische nood, daar zijn we het toch samen volmondig over eens...

Willy Weyns